

turirano, jasnim i razumljivim načinom pisano djelo, koje logičkim slijedom pokazuje ne samo problematiku genetički modificiranih organizama nego i njeno moguće rješenje kroz integrativnu bioetiku i ekološku poljoprivredu, time završava kao prilika za nove horizonte.

Lidija Knorr

doi: [10.21464/fi36214](https://doi.org/10.21464/fi36214)

Boris Kozjak

Kockanje: od dokolice do socijalne patologije

TIM Press, Zagreb 2016.

Pred nama je dugo očekivano djelo koje možemo čitati kao kompendij istraživanja problematike kockanja. Iako u našoj recentnoj literaturi, o dosezima koje možemo čitati i na stranicama ove knjige, postoji niz znanstvenih ili stručnih priloga, rasprava ili prikaza rezultata istraživanja o problematici kockanja, tek smo ovim djelom dobili sustavan i temeljit prikaz spomenutih problema. Riječju, do sada nismo mogli čitati obuhvatno djelo koje problematiku kockanja sustavno promatra iz kuta društvenih znanosti, navlastito sociologije, dajući panoptičke uvide u historiografske, ekonomske, socijalne, geografske, pravne, religiozijske, kulturolozijske i etičke aspekte problematike kockanja. Ovo djelo je upravo to, možda još i više.

Sa sadržajne strane gledano, ovo djelo pregledno je i informativno podijeljeno u tri dijela. U prvom dijelu, naslovljenom »Povijest kockanja i teorijski pristupi« možemo, osim uvodnih određenja i prikaza metodologije, čitati poglavlja »Definiranje pojmova«, »Povijest kockanja«, »Sociološke teorije o kockanju« i »Sociološka istraživanja kockanja u Hrvatskoj«. Drugi dio, naslovljen »Istraživanje kockanja« čine poglavlja: »Stavovi vjerskih zajednica u Hrvatskoj o kockanju«, »Kockanje i tisak«, »Kockanje i pravno«, »Kockanje i socijalna patologija«, k tomu u ovom poglavlju možemo čitati i *Zaključna razmatranja* koja na određeni način sažimaju poruke cijele knjige, te kvalitetnu »Bibliografiju«. U trećem dijelu knjige, naslovljenom »Prilozi«, možemo čitati tri priloga, a riječ je o anketnom upitniku temeljem kojeg su istraživani stavovi vjerskih zajednica, pregledu pravnih

propisa o kockanju i kladenju u Hrvatskoj i pregled pojedinih akata kojima je regulirana djelatnost kockanja u pojedinim hrvatskim gradovima kroz povijest, primjerice u gradovima Varaždinu i Zagrebu. Kako vidimo, treći dio knjige činjenično i strukturalno ojačava uvide iznesene u ranijim dijelovima, posebno u drugom djelu knjige, kojeg možemo smatrati najvažnijim (uz jednu pozitivnu iznimku, koju je također učinio autor) autorovim doprinosom istraživanju problematike kockanja.

Za početak prikaza temeljno određenje – što je bit fenomena kockanja? Iako je riječ, kako kazuje autor, o iznimno heterogenim, i to tajnim aktivnostima u povijesti čovječanstva, kockanje određuju dva elementa: redistribucija vrijednosti (najčešće novca) i to (drugi element) po sustavu sreće (str. 5). Vrijedi napomenuti da kockanje postoji onoliko dugo, koliko postoji i ljudsko društvo i ono je, kako napominje autor, bilo prisutno u svim socijalnim situacijama, bez obzira na geografska, kulturna ili ekonomska određenja. Dakako, kockanje je univerzalno pratila moralna osuda te je, gotovo redovito, kockanje smatrano devijantnom aktivnošću. Iz ove pozicije granaju se mnogi uvidi i daljnja složena problematiziranja koja idu iz točke od razumijevanja proizvodnih aktivnosti, preko normiranja socijalitetnih dimenzija čovjeka, do natkrivanja prokletstva (praznine) ljudskog bivanja i čak razumijevanja potencijalno transcendentne dimenzije čovjekova postojanja. Sve ove pozicije, iako naizgled nespojive, nalaze moguća objašnjenja upravo u fenomenu kockanja. Ovome vrijedi dodati i »zdravstveni« element koji se očituje u brizi za ljude koji imaju problem ovisnosti o kockanju što je, koliko moralni, isto toliko i ekonomski problem.

Iako oskudno, ovime smo ocrnali platformu autorovih uvida u problematiku kockanja, no sada je potrebno uputiti se na pojedine dijelove i pozicije knjige kao i autorove zaključke koje smatramo važnim.

Vrijedi, makar uzgred, spomenuti vrsnoću pojmovnika kojim autor ulazi u problematiku (str. 23 i slj.), dajući kvalitetna objašnjenja svih pojmova kojima se koristi u izlaganju svojih pozicija. Ovo je zasigurno, osim što je koristan misaoni alat jer uvelike olakšava praćenje složene i obimne problematike, i znak metodološke čvrstine koja uistinu odlikuje cijelu publikaciju. K tomu, autor daje iscrpan i instruktivan prikaz povijesti kockanja, od vremena »starog doba« do suvremenih (post)industrijskih ekonomskih mehanizama igara na sreću. Posebno vrijedan dio ovog povijesnog presjeka je prikaz razvoja sustava igara na sreću na prostoru Hrvatske, koji je ne samo po sebi informativan, jer je teško naići

na ovako koherentne prikaze problematike, nego može poslužiti i kao kvalitetna podloga za bolje razumijevanje rezultata istraživanja prezentiranih u drugom dijelu knjige, posebno u dijelu o analizi sadržaja tiska. Ovdje vrijedi spomenuti i još jedan *novum*, a riječ je (ranije spomenuta iznimka!) o prikazu socioloških teorija o kockanju, što je zasigurno značajan doprinos znanstvenom istraživanju. Riječ je o prikazu ukupno dvadeset i četiri teorije (istaknimo barem neke prema autorima: Veblen, Simmel, Devereux, Oldman, Ritzer i drugi) koje možemo, osim u pogledu boljeg upoznavanja teme, konkretno kockanja, čitati i kao presjek razumijevanja društvenih problema i kritike socijalnih struktura, no istovremeno i razumijevanje ekonomskih dimenzija ljudskog društva, političkih odnosa (država i kockanje), uloge znanosti u suvremenom društvu (medicina i kockanje) i, naposljetku, rodnu problematiku vezanu uz kockanje (Jun Li). U ovom dijelu publikacije autor, rekli smo, daje i obuhvatan prikaz dosadašnjih istraživanja kockanja u Hrvatskoj. Tako spominje osam istraživanja prikazom kojih nastoji ocrtati odnos društva prema igrama na sreću, kao ekonomskoj aktivnosti, i prema fenomenu kockanja, kao društvenom problemu. Iako nismo u mogućnosti ulaziti u karakter ovih prikaza, recimo da je kvalitetan prikaz ranijih istraživanja nužan preduvjet stvaranja kvalitetnih vlastitih pozicija, a ovdje je upravo to učinjeno.

U drugom dijelu publikacije autor prikazuje rezultate vlastitih istraživanja. Vrijedan prilog dolazi nam u obliku rezultata istraživanja stavova vjerskih zajednica u Hrvatskoj o kockanju. Autoru je uspjelo provesti istraživanje u 37 od (tada) 44 registrirane vjerske zajednice, a rezultati istraživanja, kao i teme koje su istraživane (kockanje kao grijeh, utjecaj kockanja na obitelj, kockanje kao izvor zarade, kockanje i ovisnost i sl.) govore mnogo o karakteru vjerskog života pojedine zajednice, kao i o vjerskim propisima, uvjerenjima i vjerničkoj praksi. Posebno zanimljiv aspekt ovog istraživanja vidimo u spoju prakse liječenja ovisnosti o kockanju i vjerskog osjećanja kao moguće pomoći u odvikavanju. Drugim »izvještajem« autor donosi rezultate analize tiska i to u razdoblju od deset godina (od 2001. do 2010.), konkretno jedan mjesec godišnje (studenti) i 99 analiziranih tiskovina. Obimnost istraženog materijala, kao i minuciozan istraživački postupak, pred nas donose kvalitetne rezultate, primjerice prikaz odnosa javnosti prema oblicima kockanja i moralnoj osudi te djelatnosti. K tomu, u ovom istraživanju obuhvaćeno je zanimljivo razdoblje, ono rasta usluga kockarske industrije (automat klubovi i sl.) kao i pojava novog tipa kladenja (sport-

ske kladionice), što svakako oslikava stanje u društvu.

U trećem poduzetom istraživanju, onom na temu kockanja i prava, autor donosi obilje povijesnih i juridičkih činjenica koje opisuju razvoj fenomena kockanja, od idejne fundiranosti u rimskom pravu, preko razvoja pravnih akata kroz političke mijene na ovim prostorima, do prikaza pravne regulative u suvremenoj Hrvatskoj. Kako je već bilo vidljivo i u ranijim dijelovima publikacije, posebno onim u kojima je bilo riječ o povijesnom prikazu kockanja, ovdje autor nastoji pokazati koje su mogućnosti pravne regulacije područja igara na sreću u svrhu čuvanja zakonitosti, smanjenja mogućih štetnih učinaka i optimizacije ekonomskih dobitaka koji nastaju u području igara na sreću, a čija se financijska dobit »ulijeva« kroz mehanizme državnog proračuna u različite druge društvene aktivnosti. Osim pravnog, autor ovdje u širokom spektru uzima i etičku perspektivu u obzir, pa izgrađeni uvidi imaju i s tog gledišta obvezujuć karakter. Posljednje istraživanje vezano je uz problem pojave patološkog kockanja, dakle onog tipa kockanja koje je klasificirano kao ovisnost, pa stoga i medicinski problem. Metodološki gledano, ovdje autor kombinira prikaz problematike kroz referentnu literaturu, prikaz dosadašnjih istraživanja i studije slučajeva posebno vezane uz okvir liječenja od ovisnosti kroz klubove ovisnika. Više čitateljski no znanstveno gledano, ovaj dio knjige je najupečatljiviji jer – na maksimalno znanstveno korektan i empirijski utemeljen način – ukazuje na široki spektar problema koje donosi kockanje, te, posebno, ambivalentnu poziciju »vlasti«, riječju: na djelu je liberalizacija »tržišta« usluga igara na sreću, a država ostvaruje značajnu dobit iz tog sektora bez da postoji kvalitetna pravna regulacija područja; veliki dio profita ostaje u »privatnom« sektoru, sve je više socijalnih problema vezanih uz negativne učinke kockanja, sve je više društvenih šteta koji nastaju tim negativnim učincima itd. Koncept društveno odgovornog kockanja, kojeg autor korektno prikazuje, čini nam se kao učinkovito rješenje tih problema makar da učinimo sve da štetu koja nastaje zbog prekomjernog kockanja smanjimo na najmanju moguću mjeru. Dakako, kao i kroz cijelu povijest, kockanje ostaje dvojbena djelatnost, a financijske dobitke koje ono stvara treba kanalizirati na društveno dobro.

Možemo zaključiti da je riječ o doista dragocjenoj publikaciji koja utemeljeno i inovativno nastoji sabrati uvide oko jednog fenomena koji je istovremeno intrigantan i opasan, kojeg se razumijeva kao rasonodu i kao bolest, koji donosi mnogo materijalne dobiti i istovremeno stvara niz društvenih problema. Autoru je

uspjelo dati pogled na ovaj fenomen na način da učinci ovog pogleda, zabilježeni u knjizi, ostaju kvalitetno edukativno štivo i podstrek za daljnji istraživački rad na ovoj, za društvo važnoj temi.

Tomislav Krznar

doi: [10.21464/fi36215](https://doi.org/10.21464/fi36215)

Gordana Škorić

Filozof kulture Ernesto Grassi

FF press, Zagreb 2015.

U izdanju FF pressa objavljena je knjiga nedavno umirovljene profesorice estetike na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu Gordane Škorić pod naslovom *Filozof kulture Ernesto Grassi*. Autorica je knjigu posvetila uspomeni svojega oca, agronoma (uže: pedologa) Arse Škorića (inače prorektora Zagrebačkog sveučilišta početkom 70-ih godina prošlog stoljeća, u vrijeme kada je službu rektora obnašao Predrag Vranicki). Knjiga, zasnovana na doktorskoj disertaciji koju je autorica svojedobno obranila na spomenutom fakultetu pod naslovom *Problem metafore u djelu Ernesta Grassija*, obasiže 158 stranica, a sastoji se od sedam osnovnih poglavlja. To su: 1. Uvod, 2. Biografski i autobiografski naputci za tumačenje djela, 3. Aktualnost humanističke baštine, 4. Vico kao objedinitelj humanističkih shvaćanja, 5. Heidegger i kraj zapadne metafizike, 6. Umjetnost i antička teorija o lijepome, te 7. Hermeneutika metafore. Slijede zaključak (»Umjesto zaključka«, str. 137–142) i bibliografija.

Ova je knjiga prva domaća monografija o njemačko-talijanskom filozofu Ernestu Grassiju (1902.–1990.), značajnom ponajprije po originalnom pokušaju objedinjavanja antičke i posebno renesansne filozofijske tradicije s fenomenologijom i, u osobito istaknutoj mjeri, s mišljenjem Martina Heideggera. Grassi je kod nas srazmjerno dobro poznat, sudjelovao je na Korčulanskoj ljetnoj školi i na creskom simpoziju o Frani Petriću 1979. godine te jednom i na kursu *Marksizam i filozofija egzistencije* u okviru Interuniverzitetskog centra u Dubrovniku, a često je gostovao na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta

u Zagrebu (posljednji puta 1989. godine, nepunu godinu dana prije svoje smrti). Neka od njegovih djela prevedena su kod nas, a izvorno je u *Praxisu*, *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, *Kulturnom radniku*, *Filozofskim istraživanjima* i *Synthesis Philosophica* objavio nekoliko svojih rasprava; također je dao i svoj prilog za *Spomenicu Danku Grliću* (1989.).

Gordana Škorić započinje svoje razmatranje Grassijeve filozofije problematiziranjem estetike. Takav postupak opravdan je uvidima u antitetičnost estetičkog i metafizičkog koncepta u okvirima suvremene filozofije (što se u radikalnoj varijanti formulira kroz postavku prema kojoj metafizičko mišljenje nosi signaturu neadekvatnog društva prisile, a estetika biva zastavom slobode), sukladno čemu bi se (kako to Wolfgang Welsch formulira a Gordana Škorić preuzima) estetičko mišljenje ispostavilo kao ono koje se tiče same jezgre mišljenja; ono nije mišljenje estetičara nego estetičkih mislilaca, a to su svi prominentni mislioci današnjice (pa stoga i Ernesto Grassi). Na problematiziranje estetike u kontekstu suvremene filozofije i Grassijeva mjesta u njoj nadovezuje se autoričino problematiziranje sistema, kojim se implicira Grassijevo svrstavanje na stranu subjektivnog mišljenja nasuprot ravnodušnom objektivizmu racionalističke filozofije kakvu u dovršenom obliku predstavlja Hegelova filozofija. Nasuprot povjerenju u snagu obvezatnoga racionalnog mišljenja kojemu je strana svaka neodređenost, suvremeni mislioci poput Husserla, Heideggera, Gadamera (ali i Wittgensteina) će – u bazičnoj suglasnosti s antihegelovskim impulsima Schopenhauera, Kierkegarda i Nietzschea – dovesti jezik u središte filozofijske problematike, a upravo će to obraćanje vlastitom svijetu jezika predstavljati okvir Grassijeva pristupa baštini obilježenoga pridavanjem primata problemu metafore (iako je – kako to autorica s pravom ističe – Grassi izvorne poticaje dobio od Vica, uključujući posebice Vicoovu antitezu spram Descartesova racionalizma). U izvornoj se baštini, prema Grassiju, iskazuje utemeljenje metaforičkog mišljenja, koje je obilježeno inventivnošću i antitezom racionalnoj (ili ipak: racionalističkoj?) filozofiji.

Veoma korektno i akribično izveden kritički prikaz Grassijeve intelektualnog razvitka (uključujući posebice njegovu relaciju s Heideggerom) i bitnih faza njegova djelovanja nadopunjuje se osvrtom na recepciju njegova mišljenja, dakako, u međunarodnim razmjerima (pri čemu autorica upozorava na kvantitativno srazmjerno skroman karakter te recepcije – iako popis autora koji su pisali o Grassiju djeluje impresivno, da spomenemo